

УДК 93(477) “1999/2008”

**РУБРИКА “ІСТОРІЯ МИТНОЇ СПРАВИ”
“ВІСНИКА АКАДЕМІЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ” (1999–2008):
ІСТОРІОГРАФІЧНЕ ТА НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗНАЧЕННЯ
Д. В. Архірейський
(Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпропетровськ)**

Досліджено рубрику “Історія митної справи” “Вісника Академії митної служби України” за 1999–2008 рр. Проаналізовано її історіографічне та науково-організаційне значення.

Ключові слова: Вісник Академії митної служби України; історія митної справи; історики; наукове дослідження; стаття.

Heading is investigated “History of customs” of “Journal of the Academy of Customs Service of Ukraine”, which existed in 1999–2008. Analyzed its historiographical and scientific organizational value. The concrete scientifically-historical articles and their authors are enumerated. Progress of heading trends are determined. The dynamics of placing of materials opens up in the numbers of edition during the marked time. To the article statistical data are added about the articles, their authors published in heading, and also complete bibliography of heading.

Key words: Journal of the Academy of Customs Service of Ukraine; history of customs; historians; scientific research; article.

Постановка проблеми. Розвиток історичної науки по суті неможливий без збереження, дослідження та використання науково-історичної продукції істориків попередніх епох. Історіографічно-бібліографічна спадщина багатомірна: ми можемо і маємо вивчати її за працями окремих дослідників, у бібліографічних збірках до окремих науково-історичних тем, проблем і сюжетів, за жанрами наукових творів, за хронологією чи національно-державною належністю авторів наукових праць тощо. Можемо й маємо, нарешті, вивчати й досліджувати окремі науково-історичні часописи, журнали, альманахи чи навіть рубрики та колонки останніх.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана стаття є першою спробою аналізу означеного питання.

Мега статті – проаналізувати історіографічний вміст рубрики “Історія митної справи” “Вісника Академії митної служби України” за 1999–2008 рр. Спробуємо також оцінити наукове значення цієї рубрики щодо подальших перспектив науково-дослідного проекту з вивчення митної справи на теренах України.

Виклад основного матеріалу. У 1997 р. молодий елітний навчальний заклад – Академія митної служби України (далі – АМСУ) – здійснив перший набір курсантів на навчання. Діяльність будь-якого вищого навчального закладу не мислиться поза науковою роботою, результати якої зазвичай оприлюднюються у відповідних наукових збірках чи періодичних виданнях. Усвідомлюючи це, керівництво АМСУ насамперед перший її ректор П. П. Падун та тодішній проректор з наукової роботи Й. Л. Рисіч, вжило заходів

© Д. В. Архірейський, 2014

щодо організації власного наукового видання. Таким став заснований у 1999 р. “Вісник Академії митної служби України” (далі – “Вісник”), що виходив чотири рази на рік. І вже у першому номері видання з’явилася рубрика “Історія митної справи”.

Слід зауважити, що АМСУ ніколи не готувала спеціалістів за фахом “історія”. Тому кожен номер “Вісника” містив, як правило, наукові матеріали економічного, правового чи технічного характеру, тобто відповідно до випускових спеціальностей навчального закладу. Заснування рубрики “Історія митної справи” можна пояснити бажанням оцінити практичний досвід митників насамперед вітчизняних в історичній ретроспективі та врахувати його в умовах організації митної служби незалежної України. Рубрика мала також методологічно підтримати нову навчальну дисципліну “Історія митної діяльності”, що запроваджувалася в АМСУ. Недарма стаття розробника курсу цієї дисципліни О. Морозова “Митна політика в Україні наприкінці XIX ст. (основні напрямки історіографії)” з’явилася саме у першому ж номері “Вісника”¹.

Аналіз матеріалів рубрики “Історія митної справи” за 1999 р. (всього у чотирьох номерах “Вісника” за 1999 р. опубліковано 9 наукових статей і розвідок) дозволяє з’ясувати основні тенденції науково-історичних досліджень відповідного напрямку в той час. По-перше, до співпраці з виданням запрошувалися митники-практики, які паралельно з основною діяльністю займалися також історичними дослідженнями, можливо, не завжди професійно з наукового погляду, але з розумінням особливостей практичної роботи митних установ. Зокрема, в 1999 р. було опубліковано матеріали Е. Ткачука, М. Полуляка, А. Мицка та А. Павлова, які спробували дослідити відповідно процедуру дізнання у справах про порушення митних правил і контрабанду в середині XIX ст. в Російській імперії, митну справу на Поділлі наприкінці XVIII – XIX ст., митну політику Польщі на українських землях у XIV–XVII ст. та специфіку роботи митних органів радянської України².

По-друге, у рубриці починають з’являтися матеріали викладачів АМСУ, істориків за фахом (у деяких випадках із залученням до співпраці курсантів Академії). Крім О. Морозова, наприклад, свої праці в тому році опублікували Й. Рисіч та Д. Архірейський, дослідивши відповідно митну справу в історії українського конституціоналізму та інформаційний потенціал матеріалів Державного архіву Дніпропетровської області з історії митної справи Російської імперії початку XX ст.³ Залучення до співпраці в рубриці

---

¹ Морозов О. Митна політика в Україні наприкінці XIX ст. (основні напрямки історіографії) // Вісник Академії митної служби України. – 1999. – № 1. – С. 72–76.

² Ткачук Е. Проведення дізнання у справах про порушення митних правил і контрабанду у середині XIX ст. на території Російської імперії // Вісник Академії митної служби України. – 1999. – № 1. – С. 77–79; Полуляк М. Особливості розвитку митної справи на Поділлі наприкінці VIII – протягом XIX ст. (історичні аспекти) // Вісник Академії митної служби України. – 1999. – № 2. – С. 75–79; Мицка А. Особливості митної політики Польщі на українських землях у XIV–XVII ст. // Вісник Академії митної служби України. – 1999. – № 3. – С. 52–54; Павлов А. Митні органи в Україні у XX ст. (історико-юридичний аналіз) // Вісник Академії митної служби України. – 1999. – № 3. – С. 55–63; № 4. – С. 50–62.

³ Рисіч Й. Митна справа в історії українського конституціоналізму // Вісник Академії митної служби України. – 1999. – № 3. – С. 46–52; Архірейський Д., Гусаревич Н. Інформаційний потенціал матеріалів Держархіву Дніпропетровської області з історії митної справи Російської імперії передреволюційної доби // Вісник Академії митної служби України. – 1999. – № 4. – С. 46–49.

фахових істориків відобразилося й на жанрі наукових праць, адже, крім проблемно-історичних матеріалів, почали публікуватися також історіографічні та джерелознавчі статті.

По-третє, до розміщення своїх матеріалів на сторінках “Вісника” запрошувалися відомі історики, теми наукових досліджень яких були дотичними з проблематикою рубрики “Історія митної справи”. У 1999 р. у виданні двічі публікувався відомий український історик права О. Тимошук, який вивчав особливості організації митної справи Російської та Австро-Угорської імперій на землях України на фінальній стадії Першої світової війни ⁴.

Характер наповнення рубрики протягом 1999 р. дозволяє також дійти висновку про те, що якоїсь продуманої, уніфікованої та цілеспрямованої системи добору матеріалів у стартовий рік видання ще не було. Ледь-ледь проглядалися контури майбутнього проекту повноцінного і комплексного дослідження історії митної діяльності на теренах України.

Перші кроки до розробки такого проекту було зроблено Й. Л. Риси́чем, котрий як проректор з наукової роботи аргументував необхідність самої рубрики “Історія митної справи”. Аналіз навіть синтетичних праць з вітчизняної історії з усією очевидністю показував не просто брак, а фактичну відсутність деталізованих історичних знань про митне минуле України. Навіть у дослідженнях з історії економіки ледве згадувалося про історичну діяльність українських митних установ. Отже, через історичну рубрику “Вісника” ставилося завдання показати, що молода Державна митна служба України виникла не на порожньому місці, має певні традиції, коріння яких сягає не лише радянського часу. У контексті таких переконань викладачі-історики АМСУ поступово проникалися необхідністю наукових досліджень саме у цьому напрямку, про що й свідчать матеріали рубрики у подальшому.

Ідеологія майбутнього проекту проходила апробацію не лише за допомогою рубрики “Історія митної справи”. Й. Риси́ч кілька років намагався організувати науковий курсантський гурток з історії митної справи. Крім того, в межах наукових конференцій, що відбувалися на базі АМСУ від початку її створення, почали виокремлювати спеціальну секцію, присвячену історії митної справи ⁵.

За 2000 р. у рубриці “Історія митної справи” було розміщено 8 відповідних статей і матеріалів, аналіз яких свідчить про продовження деяких тенденцій попереднього року. З істориків з-поза меж АМСУ участь у рубриці взяли С. Андреева та відомий дніпропетровський історик-письменник, краєзнавець М. Чабан ⁶. С. Андреева розглянула систему впровадження карантинів на запорізько-татарському кордоні за доби Нової Січі, а М. Чабан присвятив свою розвідку Г. Хижняку, одному з перших митників незалежної України 1917 р. З-поміж митників свою статтю в одному з номерів “Вісника” розмістив В. Чорний, який дослідив особливості розвитку митної справи на Поділлі, а також В. Рябенко, котрий дослідив розвиток митної політики під час Української революції

---

⁴ Тимошук О. З архівів // Вісник Академії митної служби України. – 1999. – № 1. – С. 79–81 ; його ж. Організація митної справи в Україні на постімперському просторі Росії та Австро-Угорщини у 1917–1918 роках // Вісник Академії митної служби України. – 1999. – № 4. – С. 41–46.

⁵ Програма міжнар. наук.-практ. конф. “Митна справа в Україні: сучасні проблеми та шляхи вдосконалення”, 21–22 жовтня 1999 р. – Дніпропетровськ, 1999 ; Програма наук.-практ. конф. “Митна політика України на сучасному етапі”, 8–9 листопада 2001 р. – Дніпропетровськ, 2001.

⁶ Андреева С. Впровадження карантинів на запорізько-татарському кордоні за часів Нової Січі // Вісник Академії митної служби України. – 2000. – № 1. – С. 82–85 ; Чабан М. Шляхами боротьби. Розповідь про одного з перших митників відродженої (у 1917 р.) України Григорія Хижняка // Вісник Академії митної служби України. – 2000. – № 4. – С. 120–123.

XX ст.⁷ Нарешті, свої матеріали також опублікували тогоріч викладачі-історики АМСУ Й. Риси́ч та Д. Архірейський⁸. Останній спільно із курсантом АМСУ А. Балановським проаналізував інформаційний потенціал фондів Олевської та Городницької митниць Державного архіву Житомирської області.

Порівняно з попереднім роком у 2000 р. рубрика “Історія митної справи” “Вісника Академії митної служби України” характеризується двома новаціями. По-перше, серед опублікованих матеріалів уперше бачимо такий науковий жанр, як рецензія: Й. Риси́чем було підготовлено й опубліковано рецензію на книгу Л. Деркача “Українська митниця: вчора, сьогодні, завтра”⁹. По-друге, розширили своє представництво у рубриці курсанти Академії. Якщо в 1999 р. серед авторів бачимо тільки одного курсанта (й то у співавторстві з фаховим істориком)¹⁰, то в 2000 р. авторів-курсантів було вже двоє (цікавий факт: усі кірсанти-автори з однієї академічної групи П98-2): А. Балановський, який на матеріалах України дослідив контрабанду і контрабандистів 1920-х рр., та О. Заярнюк, яка присвятила свою розвідку діяльності митної служби Запорозької Січі¹¹.

Те, що в Академії митної служби України в процесі її становлення все більшого значення набували дисципліни випускових кафедр і відповідні наукові напрями, на чому й зосереджувалась основна увага науково-викладацького складу навчального закладу, курсантів та керівництва, рано чи пізно мало відобразитися певним чином і на рубриці “Історія митної справи” у бік її скорочення. Так і трапилося у 2001 р. По-перше, було створено прецедент, коли в одному з номерів (№ 1) рубрика була повністю відсутня. По-друге, в інших трьох номерах було розміщено тільки 7 статей і матеріалів з історико-митної тематики. В цілому рубрика зберігала описані вище тенденції попередніх років, тобто цього року бачимо у ній матеріали дослідників самої Академії, митників-практиків та істориків з-поза меж АМСУ. Передостанню категорію авторів представив А. Павлов, який дослідив митну справу і торговельні зв’язки західноукраїнських земель у XVI–XVIII ст., останню – відомий український історик Г. Швидько, яка проаналізувала джерела до історії діяльності митниць Гетьманщини XVIII ст.¹² Зауважимо, що Г. Швидько підготувала статтю джерелознавчого характеру.

---

⁷ Чорний В. Митна справа на Поділлі // Вісник Академії митної служби України. – 2000. – № 1. – С. 73–78 ; Рябенко В. Розвиток митної політики в період національно-демократичної революції в Україні (1917–1920 рр.) // Вісник Академії митної служби України. – 2000. – № 2. – С. 33–35.

⁸ Архірейський Д., Балановський А. Матеріали фондів Олевської та Городницької митниць як історичне джерело доби нової економічної політики // Вісник Академії митної служби України. – 2000. – № 1. – С. 78–81 ; Риси́ч Й. “Українська митниця: вчора, сьогодні, завтра” (рецензія) // Вісник Академії митної служби України. – 2000. – № 3. – С. 76–77.

⁹ Деркач Л. Українська митниця: вчора, сьогодні, завтра. – К. : ДМСУ, 2000.

¹⁰ Архірейський Д., Гусаревич Н. Інформаційний потенціал матеріалів ...

¹¹ Архірейський Д., Балановський А. Матеріали фондів Олевської та Городницької митниць ... ; Балановський А. Характеристика контрабанди та контрабандистів (1921–1928 рр.) // Вісник Академії митної служби України. – 2000. – № 4. – С. 123–125 ; Заярнюк О. Митна служба в Запорізькій Січі (завдання, структура, значення) // Вісник Академії митної служби України. – 2000. – № 2. – С. 36–37.

¹² Павлов А. Митна справа і торговельні зв’язки західноукраїнських земель у XVI–XVIII ст. (правові та історичні аспекти) // Вісник Академії митної служби України. – 2001. – № 4. – С. 124–130 ; Швидько Г. Джерела до історії діяльності митниць Гетьманщини XVIII століття // Вісник Академії митної служби України. – 2001. – № 4. – С. 118–124.

Водночас у 2001 р. рубрика по-своєму стала унікальною. Аналізуючи праці викладачів самої Академії, можна дійти висновку щодо нової якості рубрики “Історія митної справи”. Востаннє, зокрема, на сторінках “Вісника” з’являється стаття Й. Рисіча – “Торговельно-митні відносини в історії Придніпров’я”¹³. На жаль, 27 серпня 2001 р. Йосип Леонідович раптово помер, проте започаткована ним справа вже дала перші паростки, про що й свідчила історична рубрика наукового видання АМСУ. Зокрема, у № 4 “Вісника” за 2001 р. було опубліковано теоретичне обґрунтування проекту з відновлення історії митної справи на теренах України, підготовлене Д. Архирейським і В. Ченцовим¹⁴. Зазначене обґрунтування згодом буде розширено й удосконалено¹⁵.

Таким чином було завершено підготовчу, переважно індивідуальну роботу викладачів-істориків Академії й дано старт колективній діяльності гурту дослідників митної історії України.

До особливостей рубрики за 2001 р. можна також зарахувати: появу матеріалів неісториків (Т. Остапчук, яка порівняла розвиток економік Польщі та України у 1990-х рр.)¹⁶; праць істориків не з митної проблематики (К. Колесников, В. Ченцов, Д. Архирейський)¹⁷. К. Колесников дослідив історичні витоки української державності, В. Ченцов та Д. Архирейський присвятили свою статтю Ф. Рогальову, репресованому командир Червоної армії, на честь якого названо вулицю у Дніпропетровську, де розміщується один з навчальних корпусів АМСУ.

Вивчення рубрики “Історія митної справи” за 2002 р. свідчить про те, що інтенсивніше почали публікуватися учасники проекту “Відтворення історії митних органів в Україні”. Зокрема, у перших двох номерах за 2002 р. з’явилися статті Д. Архирейського та О. Морозова¹⁸. Перший намагався проаналізувати специфіку відомчої співпраці митних установ та органів ВУНК-ДПУ у 1920-х рр., а також реферативно висвітлити сутність торгівлі й митної діяльності давньогрецьких колоній Північного Причорномор’я; другий автор проаналізував роль митної політики у міжнародних відносинах другої половини XIX – початку XX ст. У рубриці подовжували публікуватися колишні мит-

---

¹³ Рисіч Й. Торговельно-митні відносини в історії Придніпров’я // Вісник Академії митної служби України. – 2001. – № 2. – С. 87–95.

¹⁴ Архирейський Д., Ченцов В. Митна служба на землях України від найдавніших часів до кінця XX століття (щодо проекту відтворення історії митної справи в Україні) // Вісник Академії митної служби України. – 2001. – № 4. – С. 115–118.

¹⁵ Ченцов В., Архирейський Д., Морозов О. Відновлення історії митної справи України // Митна політика в Україні. Історичні та правові аспекти проблеми : збірн. наук. пр. пам’яті професора Йосипа Леонідовича Рисіча. – Дніпропетровськ : АМСУ, 2004. – С. 7–13.

¹⁶ Остапчук Т. Порівняльна характеристика розвитку економік Польщі та України. Чи правильним курсом ми йдемо? (90-ті роки XX ст.) // Вісник Академії митної служби України. – 2001. – № 2. – С. 95–99.

¹⁷ Колесников К. Українська державність: досвід давнини та середньовіччя (нариси до 10-ї річниці незалежності) // Вісник Академії митної служби України. – 2001. – № 3. – С. 96–107; Ченцов В., Архирейський Д. Адреса: вулиця Рогальова, 8 ... // Там само. – С. 107–114.

¹⁸ Архирейський Д. До питання про межу співпраці митних органів і служб ВУНК-ДПУ в період непу // Вісник Академії митної служби України. – 2002. – № 1. – С. 95–106; його ж. Торговля і митна служба давньогрецьких колоній Північного Причорномор’я // Вісник Академії митної служби України. – 2002. – № 2. – С. 139–142; Морозов О. Роль митної політики в міжнародних відносинах у другій половині XIX – на початку XX ст. // Вісник Академії митної служби України. – 2002. – № 2. – С. 142–145.

ники, які тепер працювали в АМСУ. М. Полуляк, зокрема, дослідив структуру управління митною справою на території Правобережної України у XIX ст., а В. Чорний розглянув значення острозького мита й дослідив основні торговельні шляхи на землях середньовічних Волині й Поділля¹⁹.

Знайшлося місце на сторінках рубрики у 2002 р. і для матеріалів істориків з-поза меж АМСУ. Зокрема, запорізький аспірант М. Романюк дослідив проблему стягнення мита під час заселення Півдня України німцями та менонітами (1763–1842); дніпропетровський історик Г. Виноградов – організацію митної служби на землях України золотоординської доби (друга половина XIII – середина XV ст.); дніпропетровець Б. Галь – російську митну реформу 1753–1757 рр. у контексті тодішніх російсько-українських взаємовідносин; запорізька дослідниця Ю. Головка розглянула деякі особливості таврійського порто-франко у 1798–1799 рр.²⁰

Матеріали рубрики “Історія митної справи” за наступний 2003 р. свідчать про інтенсивнішу роботу учасників проекту з відновлення історії митної діяльності з найдавнішого часу до сьогодення на теренах України. У тому році активно друкувалися, зокрема, Д. Архирейський та О. Морозов. Першим було досліджено інформаційний потенціал матеріалів Державного архіву Дніпропетровської області як історичних джерел з історії митної справи в Україні, проаналізовано протоколи засідань Української економічної наради (серпень–грудень 1922 р.) як джерела з історії зовнішньої торгівлі й митної діяльності України, а також розглянуто організацію діяльності радянської митної служби України доби “воєнного комунізму”²¹. Другий проаналізував організаційно-правові засади діяльності митних органів УСРР під час переходу від політики “воєнного комунізму” до непу, дослідив митну специфіку Кримського ханства в XIV – другій половині XVIII ст., разом з курсантом Ю. Самборською проаналізував особливості кадрової підготовки радянських митників України в 1921–1928 рр.²² Крім того, передумови українсько-

---

¹⁹ *Полуляк М.* Організаційна структура управління митною справою на Правобережній Україні в XIX столітті // *Вісник Академії митної служби України.* – 2002. – № 2. – С. 145–147; *Чорний В.* Острозьке мито та основні торговельні шляхи Поділля й Волині // *Вісник Академії митної служби України.* – 2002. – № 4. – С. 123–127.

²⁰ *Романюк М.* Стягнення мита під час заселення Півдня України німцями та менонітами (1763–1842) // *Вісник Академії митної служби України.* – 2002. – № 2. – С. 147–150; *Виноградов Г.* Організація митної служби на українських землях у складі Золотої Орди в другій половині XIII – середині XV ст. // *Вісник Академії митної служби України.* – 2002. – № 3. – С. 105–108; *Галь Б.* Митна реформа 1753–1757 рр.: український аспект // Там само. – С. 108–112; *Головка Ю.* До історії таврійського порто-франко (1798–1799 рр.) // *Вісник Академії митної служби України.* – 2002. – № 4. – С. 127–132.

²¹ *Архирейський Д.* Матеріали Державного архіву Дніпропетровської області як джерела до історії митної справи в Україні // *Вісник Академії митної служби України.* – 2003. – № 2. – С. 103–106; *його ж.* Протоколи засідань Української економічної наради як джерело з історії зовнішньої торгівлі і митної діяльності України (серпень–грудень 1922 р.) // *Вісник Академії митної служби України.* – 2003. – № 3. – С. 98–104; *його ж.* До питання про організацію діяльності радянської митної служби України доби “воєнного комунізму” // *Вісник Академії митної служби України.* – 2003. – № 4. – С. 104–110.

²² *Морозов О., Самборська Ю.* Підготовка кадрів у радянських митних органах 1921–1928 рр. (за документами фондів Харківського і Житомирського державних обласних архівів) // *Вісник Академії митної служби України.* – 2003. – № 2. – С. 106–111; *Морозов О.* Організаційно-правові засади діяльності митних органів УСРР у 1920–1922 рр. // *Вісник Академії митної служби України.* – 2003. – № 3. – С. 104–114; *його ж.* Митні процеси у Кримському ханстві в XIV – другій половині XVIII ст. // *Вісник Академії митної служби України.* – 2003. – № 4. – С. 95–103.

польського співробітництва у сфері повернення культурних цінностей було досліджено київським аспірантом В. Костюченком²³.

З 2004 р. активність рубрики “Історія митної справи” поступово скорочується, зокрема, у чотирьох номерах “Вісника” з’явилося тільки 5 статей науково-історичного характеру, одна з яких була рецензією. Останню підготував доцент Дніпропетровського національного університету Г. Виноградов, котрий дав наукову оцінку серії праць В. Чорного²⁴. Дослідник АМСУ Д. Архірейський проаналізував зовнішньоекономічну діяльність білогвардійського уряду “Півдня Росії” та висвітлив деякі особливості роботи Наркомату зовнішньої і внутрішньої торгівлі УРСР у 1921–1926 рр.²⁵ О. Морозов дослідив вплив політики протекціонізму на розвиток морського та річкового транспорту в Україні у XIX – на початку XX ст.²⁶ Інший дослідник АМСУ, К. Колесников, своєю статтею “Політико-правовий статус античних держав Північного Причорномор’я” розпочав дослідження митної політики і торгово-митної діяльності давногрецьких колоній Північного Причорномор’я доби античності²⁷.

Тенденція щодо зниження активності історичної рубрики “Вісника Академії митної служби України” була збережена і в 2005 р.: за цей рік опубліковано лише 4 статті науково-історичного характеру. Три з них підготував постійний автор рубрики О. Морозов. Цього періоду він проаналізував політичні та торговельні аспекти Тільзітської системи 1807–1812 рр., дослідив роль митних органів у системі державної безпеки Російської імперії кінця XIX – початку XX ст., а також висвітлив особливості охорони західного кордону Російської імперії у 1830-х рр.²⁸ Четверта стаття відобразила результати дослідження представником Хмельницького центру підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів Державної митної служби України С. Стопенчуком специфіки облаштування польсько-литовського кордону на українському Побужжі у XV–XVI ст.²⁹

---

²³ Костюченко В. До передумов українсько-польського співробітництва у сфері повернення культурних цінностей // Вісник Академії митної служби України. – 2003. – № 4. – С. 110–114.

²⁴ Виноградов Г. Рецензії на монографії Валерія Чорного “Найдавніші митні статути і зовнішньоторговельні шляхи Київської Русі” (К., 2000), “Україна і митна справа” (К., 2000) та “Християнська десятина, Київська Русь, митна справа та сьогодення” (К., 2001) // Вісник Академії митної служби України. – 2004. – № 1. – С. 118–122.

²⁵ Архірейський Д. Зовнішньоекономічна діяльність уряду “Півдня Росії” (1920 р.) за спогадами П. Врангеля // Вісник Академії митної служби України. – 2004. – № 1. – С. 112–118; *його ж.* Наркомат зовнішньої і внутрішньої торгівлі УРСР про свою діяльність у 1921–1926 рр. // Вісник Академії митної служби України. – 2004. – № 2. – С. 107–116.

²⁶ Морозов О. Вплив політики протекціонізму на розвиток морського та річкового транспорту в Україні у XIX – на початку XX ст. // Вісник Академії митної служби України. – 2004. – № 4. – С. 111–118.

²⁷ Колесников К. Політико-правовий статус античних держав Північного Причорномор’я // Вісник Академії митної служби України. – 2004. – № 4. – С. 118–133.

²⁸ Морозов О. Зовнішньополітичні та зовнішньоторговельні аспекти Тільзітської системи 1807–1812 рр. // Вісник Академії митної служби України. – 2005. – № 1. – С. 107–111; *його ж.* Митні органи в системі державної безпеки Російської імперії останньої чверті XIX – початку XX ст. // Вісник Академії митної служби України. – 2005. – № 2. – С. 110–119; *його ж.* З історії охорони західного кордону Російської імперії в 30-х рр. XIX ст. // Вісник Академії митної служби України. – 2005. – № 4. – С. 121–127.

²⁹ Стопенчук С. Деякі аспекти облаштування польсько-литовського кордону на Побужжі у XV–XVI століттях // Вісник Академії митної служби України. – 2005. – № 3. – С. 144–149.

У три наступні роки (2006–2008) у рубриці “Історія митної справи” публікувалося рівно по дві статті щорічно. У 2006 р. вийшли, зокрема, статті київського історика В. Берковського, який проаналізував типологію й структуру митної системи Волині кінця XV – першої половини XVII ст., та історика АМСУ О. Морозова, котрий здійснив огляд митної політики Російської імперії у першій чверті XIX ст.³⁰

У 2007 р. у “Віснику” опубліковано матеріали Д. Архірейського та О. Морозова³¹. Першим було підготовлено до друку і прокоментовано документальне джерело з історії радянського торгового флоту – лист Л. Красіна Е. Квірінгу (1924 р.). О. Морозов у своїй статті проаналізував митну складову у структурі державних прибутків Російської імперії у першій половині XVIII ст.

У завершальний рік (2008) існування рубрики “Історія митної справи” “Вісника Академії митної служби України” надруковано дві останні статті, підготовлені одним автором О. Морозовим. В одній він дослідив митну автономію України в умовах митної політики Російської імперії у першій чверті XVIII ст., а в іншій – зовнішньоторговельну політику Росії в Азово-Чорноморському регіоні у другій половині XVIII ст.³² Те, що рубрика почалась у 1999 р. саме з праці О. Морозова і його ж статтями завершилась після десяти років, – і символічно, і об’єктивно, і справедливо водночас, адже цей дослідник розробив в АМСУ синтетичний курс з історії митної діяльності України і був одним із тих, хто стояв біля витоків науково-дослідного проекту “Відтворення історії митних органів в Україні”.

Поступове “згасання” рубрики протягом 2006–2008 рр. свідчило про те, що вона втрачала необхідність свого існування. Не будучи фаховим з історії, “Вісник Академії митної служби України” не став цікавим для широкого кола професійних істориків. Відійшли у минуле й часи, коли когось могли зацікавити історичні праці митників-практиків по суті аматорів у царині історичного пізнання. Не могли серйозно займатися історико-пізнавальними студіями й курсанти АМСУ, яких готували абсолютно за іншими спеціальностями. Історики-науковці Академії, розпочавши реалізацію довготривалого проекту з відтворення історії митних органів в Україні, почали друкуватися переважно у фахових науково-історичних виданнях. Проте основною причиною остаточної ліквідації рубрики “Історія митної справи” слід визнати факт надання у 2009 р. “Віснику Академії митної служби України” фахового статусу з “титульних”, випускових спеціальностей, серед яких історії не було. Редакція видання у публікаціях з історії зацікавлена більше не була. Історики АМСУ, учасники вищезазначеного наукового проекту змушені були шукати інших можливостей для оприлюднення результатів своїх

---

³⁰ Берковський В. Типологія і структура митної системи Волині в кінці XV – першій половині XVII ст. // Вісник Академії митної служби України. – 2006. – № 1. – С. 120–133; Морозов О. Огляд митної політики Російської імперії у першій чверті XIX ст. // Вісник Академії митної служби України. – 2006. – № 3. – С. 129–134.

³¹ Архірейський Д. “Мы слишком бедны для того, чтобы позволить себе роскошь не иметь собственного торгового флота...” // Вісник Академії митної служби України. – 2007. – № 1. – С. 123–127; Морозов О. Митна складову в структурі державних прибутків Російської імперії у першій половині XVIII ст. // Вісник Академії митної служби України. – 2007. – № 2. – С. 128–131.

³² Морозов О. Митна автономія України в умовах митної політики Російської імперії у першій чверті XVIII ст. // Вісник Академії митної служби України. – 2008. – № 1. – С. 170–176; його ж. Зовнішньоторговельна політика Росії в Азово-Чорноморському регіоні у другій половині XVIII ст. // Вісник Академії митної служби України. – 2008. – № 2. – С. 114–121.

досліджень. Так зародилася школа-семинар “Історія торгівлі, податків та мита”, а досвід підготовки збірки наукових статей з митно-історичної проблематики³³ учасники проекту у 2010 р. втілили в однойменне науково-історичне фахове видання.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, рубрика “Історія митної справи” “Вісника Академії митної служби України” існувала протягом 1999–2008 рр., рівно 10 років. За цей час у 31 номері опубліковано 55 статей та матеріалів науково-історичного характеру: у 1999 р. – 9, 2000 – 8, 2001 – 7, 2002 – 9, 2003 – 7, 2004 – 5, 2005 – 4, у 2006, 2007, 2008 рр. надруковано по дві статті. Авторів рубрики можна класифікувати за різними критеріями, але найзручніші – належність до наукового середовища (адже, крім професійних істориків, друкувалися митники-практики та курсанти АМСУ, які не навчалися за фахом “історія”) та представництво/непредставництво АМСУ (найактивнішими авторами рубрики, звісно, були викладачі АМСУ, історики за фахом. Проте брали участь історики, що не працювали в Академії, представники митних органів).

Очевидно, що рубрика не стала видатним науково-історичним явищем, проте свою важливу роль у певних процесах однозначно відіграла. Вона стала по суті стартовим майданчиком для реалізації науково-дослідного проекту “Відтворення історії митних органів в Україні”. Ідея цього проекту, ніби й очевидна, визрівала дуже довго, не знаходячи своїх адептів і реалізаторів. Нечисельна команда викладачів АМСУ, істориків за фахом, саме на сторінках рубрики розміщувала свої перші дослідження з митно-торгівельної тематики, поступово накопичуючи відповідний досвід і відточуючи необхідну дослідницьку методологію. Відходячи у минуле, рубрика, таким чином, дала проекту вектор розвитку та необхідний імпульс.

В історіографічному сенсі рубрика показала напрямки, проблеми, теми, які з об’єктивних чи суб’єктивних причин цікавили у 1999–2008 рр. як професійних дослідників, так і аматорів найбільше. Це дозволяє зрозуміти рівень вивченості та динаміку окремих проблем і сюжетів, пов’язаних з митно-торгівельною тематикою як вітчизняної, так і всесвітньої історії.

Додатки

А. Кількість статей та авторів рубрики

Рік видання	Кількість статей (всього/у співавторстві)	Кількість авторів
1999	9/1	9
2000	8/1	8
2001	7/2	7
2002	9	9
2003	7/1	4
2004	5	4
2005	4	2
2006	2	2
2007	2	2
2008	2	1
Усього	55/5	48

³³ Історія торгівлі, податків та мита : збірн. наук. пр. / за ред. О. О. Дячка. – Дніпропетровськ : АМСУ, 2007.

В. Автори рубрики та кількість їх публікацій

№ з/п	Автори	Кількість публікацій за роками видання										Загальна кількість статей
		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
1	Морозов О.	1			1	3	1	3	1	1	2	13
2	Архірейський Д.	1	1	2	2	3	2			1		12
3	Рисіч Й.	1	1	1								3
4	Балановський А.		2									2
5	Виноградов Г.				1		1					2
6	Колесников К.			1			1					2
7	Павлов А.	1		1	*							2
8	Полуляк М.	1			1							2
9	Тимошук О.	2										2
10	Ченцов В.			2								2
11	Чорний В.		1		1							2
12	Андрєєва С.		1									1
13	Берковський В.								1			1
14	Галь Б.				1							1
15	Головко Ю.				1							1
16	Гусаревич Н.	1										1
17	Заярнюк О.		1									1
18	Костюченко В.					1						1
19	Остапчук Т.			1								1
20	Романюк М.				1							1
21	Рябенко В.		1									1
22	Самборська Ю.					1						1
23	Стопенчук С.							1				1
24	Ткачук О.	1										1
25	Чабан М.		1									1
26	Швидько Г.			1								1

* – закінчення публікації, друкування якої розпочато в попередньому році.